

CHEDO MIJATOVICH'IN 'SERVIA AND THE SERVIANS [SIRBISTAN VE SIRPLAR]' ADLI ESERİNDEKİ FIKRALARDA TÜRK İMGESİ*

Salahaddin BEKKİ¹

Sahra İpek EDİS AYDOĞAN²

ÖZET

Chedo Mijatovich, "Sırbistan ve Sırlar, London 1908" adını taşıyan eserinin V. bölümünü (s. 114-133) fıkralara ayırmıştır. Bu bölümde yer alan 21 adet fıkradan 9'unda (8, 9, 14, 16, 17, 18, 19, 20 ve 21 numaralı fıkralar), Türk fıkra tipleri arasında ortak şahsiyeti temsil yeteneğini kazanmış olan Nasreddin Hoca, ya fıkraların başkahramanıdır ya da fıkralarda önemli bir role sahiptir. Mijatovich, söz konusu bölümün girişinde, Sırp fıkralarında Türk ağaları, kadınları ve hocalarının komik ve aptal kişilikleri temsil eden tipler olarak resmedildiğini söyler ve bu görüşünü destekleyen fıkra metinlerine yer verir.

Gülmenin ortaya çıkabilmesi için fıkroda yer alan tiplerden birinin diğer fıkra tiplerine göre bir zaafının, bedenî bir noksanlığının veya bir zihinsel özrünün bulunması gerekir. Fıkralarda bir olumlu bir de olumsuz tip (rakip) vardır. Fıkra anlatıcısına göre olumlu tip, her zaman kendi mensubu bulunduğu millet veya topluluğu temsil eden fıkra tipidir. Anlatıcı böylelikle hedef aldığı, rakip olarak gördüğü topluluk veya millet karşısında fıkra tipi üzerinden bir üstünlük sağlamış olur. Olumsuz tip ise anlatıcının yermek istediği topluluk veya milleti temsil eden tiptir.

Çalışmamızda Sırlar arasında anlatılan ve olumsuz (rakip) tipleri Türklerin temsil ettiği fıkralar, "Mizahta Üstünlük Teorisi"ne göre ele alınıp değerlendirilecektir. Bu teorinin temelinde, "rakibi saf dışı bırakmaktan duyulan keyif, bir başkasını dezavantajlı duruma getirmenin verdiği haz, öteki konumundaki kişinin düştüğü kötü durumdan duyulan mutluluk, başkalarının talihsizliklerinden ve acılarından alınan zevk, bedensel çirkinlik veya bozuklukların kendi bedeninde olmamasından duyulan memnuniyet ile mantıksız hareket ve eylemlere gülme" yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Chedo Mijatovich, *Servia and the Servians*, fıkra, Nasreddin Hoca, Mizahta Üstünlük Teorisi

THE TURKISH IMAGE IN ANECDOTES IN CHEDO MIJATOVICH'S SERVIA AND THE SERVIANS TITLED WORK

ABSTRACT

Chedo Mijatovich gives the 5th part (p. 114-133) of his work titled "Servia and The Servians, London 1908" to the anecdotes. In 9 of 21 anecdotes presented in this part (8, 9, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21 numbered anecdotes) Nasreddin Hodja who gained the ability to represent the common personality between Turkish anecdote characters, either the protagonist or has an important role. At the beginning of the pointed part, Mijatovich says that, in Servian anecdotes Turkish chiefs, Muslim judges and hodjas are depicted as representers of funny and stupid characters and features anecdotes which support this concept.

* Bu çalışma, 13-15 Mayıs 2016 tarihleri arasında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesinde gerçekleştirilen "Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu"nda aynı başlıkla sunulan bildirinin gözden geçirilerek geliştirilmiş halidir.

¹ Prof. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sbekki@gmail.com.

² Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, sahraedis@hotmail.com.

To be able to arise laughter, one of the characters in anecdote should have an frailty, a physical impairment or a mental problem according to other characters. There is a positive and a negative character (rival) in anecdotes. According to the anecdote teller, protagonist is always the one who is a member of his own nation or society. In this way, over the anecdote character, the teller gets superiority against the nation or society which is opposed, seen as rival. So the antagonist represents the society or nation which the teller wants to beat.

In our paper, the anecdotes told among Servians and which's antagonists are represented by Turks will be handled and considered according to Superiority in Humour theory. In the principal of this theory, there are the enjoyment of eliminating your rival, the pleasure of leaving somebody in a disadvantageous position, the happiness felt for the bad condition of the character in "the other one" position, the pleasure taken from the other's griefs and misfortunes, the contentment for not having the physical uglinesses and impairments in their own body and laughing at irrational action and activities.

Key Words: Chedo Mijatovich, Servia and the Servians, Anecdote, Nasreddin Hodja, Superiority in Humour Theory

GİRİŞ

18 Haziran 1842'de Belgrad'da dünyaya gelen Chedo Mijatovich, Sırbistan'ın yetiştirdiği önemli devlet adamlarındandır. Yazarın adı bazı kaynaklarda *Chedomil* veya *Chedomille* olarak kaydedilmiştir.

“Yaşamı boyunca Sırbistan Krallığının altı defa Maliye Bakanlığı ve üç defa da Dışişleri Bakanlığı görevlerini yürütmüş; Sırbistan'ın değişik aralıklarla İngiltere, Romanya ve Osmanlı İmparatorluğunda elçilik ve olağanüstü yetkili elçilik görevlerinde bulunmuştur. 1885'teki Sırp-Bulgar Savaşı sonrasında Bükreş'te yapılan barış görüşmelerini yürütmüş, 1899'da silahsızlanma ile ilgili La Hague Konferansında Sırbistan'ı temsil etmiştir. 1912-13 Birinci Balkan Savaşı sonundaki Londra Barış Konferansına katılan Sırp heyetinde danışman olarak bulunmuştur. Mijatovitch, özellikle İngiltere'de elçilik yaptığı dönemde, 1876 Sırp-Osmanlı ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşları sürecinde Anglo-Sakson kamuoyunda oluşmuş olan negatif Sırp imajını tersine çevirmeye katkıda bulunan ve ilerleyen süreçte de bu imajı pozitif kılmaya çalışan bir Anglofil'dir... Chedomille Mijatovitch'in devlet adamı kimliğinin yanı sıra, tarihçi kimliği de öne çıkmaktadır. 19'u Sırpça ve 6'sı İngilizce olmak üzere 25 basılı eseri bulunmaktadır.” (Gülboy 2012: 49-67).

Yazarın Türkçeye tercüme dilerek Türkiye'de yayımlanan tek eseri, “1453 İstanbul'un Fethi” adını taşımaktadır. Eser, 2011'de İstanbul'da Nokta Kitap yayınevi tarafından neşredilmiştir.

Chedo Mijatovich tarafından hazırlanan “Sırbistan ve Sırlar (Servia and the Servians)” adlı eser, 1908 yılının ocak ayında Londra'da Harvard Üniversitesi Orta Doğu Çalışmaları Merkezi tarafından bastırılmıştır. 297 sayfa hacmindeki eser, on bölüm ve ekler kısmından oluşmaktadır. Kitapta muhtelif sayfalara serpiştirilmiş on altı adet de resim bulunmaktadır.

Eserin birinci bölümü, Sırbistan'ın tarihi geçmişi ve kitabın yazıldığı dönemdeki siyasal olaylar ile dönemin partilerine ayrılmıştır. İkinci bölümde, Sırların dinleri ve dindarlıkları üzerinde durulmuştur. Sırp köylülerinin cennet, gök ve dünya ile ilgili inanışları üçüncü bölümde ele alınmıştır. Dördüncü bölüm, “Sırp Ulusal Gelenekleri” başlığını taşımaktadır. Beşinci bölüm, çalışmamıza konu olan Sırp fıkralarına ayrılmıştır. Altıncı bölümde Sırların ulusal şarkıları hikâyeleriyle birlikte yer alırken popüler Sırp müziğine ilişkin bilgiler notalarıyla birlikte yedinci bölümde sunulmaktadır. Sekizinci bölüm, birçoğu Türk atasözleriyle benzerlik gösteren yüz adet Sırp atasözünden oluşturulmuştur. Dokuzuncu bölüm ise Sırp edebiyatına ayrılmıştır. Eserin son bölümü ülkenin ekonomik durumuyla ilgilidir. Eserin ekler kısmı da hayli zengindir. Bu kısımda ilk olarak ünlü bir isim olan *Dossithey Obradovich*'in Londra izlenimlerine yer verilmiştir. Daha sonra Sırların millî kahramanlarından *Ban Stahinya*'nın Türk komutan *Vlah Ali*'yle olan mücadelesini anlatan bir destan-şiir bulunmaktadır. Bu şiirin ardından Sırp folklorundan örneklerin yer aldığı kısım gelmektedir. Ekler bölümü, Sırbistan hakkındaki istatistikî bilgilerle sona ermektedir. Kitabın sonunda özel adlar dizini bulunmaktadır. Kitabın ikinci baskısı 2013'te Amerika'da Book On Demand LTD tarafından yapılmıştır.

Eserin yazıldığı dönem ve daha öncesine ait Sırp folkloruna ilişkin hatırı sayılır malzemeyi ihtiva ettiği rahatlıkla söylenebilir.³ Kitapta, Nasreddin Hoca başta olmak üzere Vlah-Ali, derviş, Sultan Murat, kadı, Mustafa Paşa gibi Türk kültürüne ait pek çok unsura rastlanmaktadır. Bu unsurlar, çalışmayı aynı zamanda Sırp-Türk kültürel etkileşimine de yer veren bir kaynak konumuna getirmektedir. Biz bu çalışmada sadece fıkralarda geçen Sırp-Türk ilişkileri ve Sırp'ların gözünden Türkleri ele almaya çalışacağız.

FIKRALARDA TÜRK İMGESİ

Chedo Mijatovich, eserinin V. bölümünü (s. 115-133) fıkralara ayırmıştır. Bu bölümde yer alan 21 adet fıkradan ilk dördü Sırp'ların Türklere bakış açısını yansıtan metinlerdir. Daha sonra gelen 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 ve 13 numaralı (9 adet) fıkralar ise "Hera", "Çingene" ve "papaz" tiplerine bağlı anlatılar olup Sırp karakterini yansıtan metinlerdir. Geriye kalan sekiz adet fıkra (14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21) ise doğrudan Nasreddin Hoca tipine bağlı olup hemen hemen her Nasreddin Hoca fıkra kitabında rastlanılacak meşhur fıkralardandır.⁴

Kitapta geçen ve Sırp'ların Türklere bakış açısını yansıtan fıkraları tahlil etmede bize yardımcı olacak en önemli gülme/mizah teorisi "mizahta üstünlük teorisi" olacaktır.⁵ Bu teori, "insanın kendini diğerlerinden daha güçlü ve başarılı görme düşüncesinden hareketle gülmeyi diğer insanlara karşı kazanılmış bir zaferin yansıması olarak kabul etmektedir." (Şahin 2014: 237-251) "Rakibi saf dışı bırakmaktan duyulan keyif, bir başkasını dezavantajlı duruma getirmenin verdiği haz, öteki konumundaki kişinin düştüğü kötü durumdan duyulan mutluluk, başkalarının talihsizliklerinden ve acılarından alınan zevk (Güvenç 2014: 98)" kişiye üstünlük duygusu verir.

Aşağıda tek tek ele alınan fıkralarda "Hera (=Kurnaz ve akıllı köylü Hertsegovina isminin kısaltmasıdır)", Sırp'ları temsil eden bir fıkra tipi olarak hepsinde komik duruma düşürülen bir Türk'le karşı karşıya gelir. Hera'nın karşısına çıkarılan Türkler de sırasıyla "Türk (köylü)", "Agha (ağa)", "Kadı" ve "Türk Padişahı"dır. Hera, her fıkroda Türkleri temsil eden tiplerden üstün bir konumda okuyucuya sunulur.

Birinci fıkroda (Hera ve Türk), bir Türk çiftçi bir köprü yanında bulunan tarlasında öküzleriyle çift sürmektedir. Hera, birkaç yük beygiriyle köprüye yaklaşır. Bunu gören Türk, öküzlerine Hera'nın duyabileceği şekilde ondan daha akıllı olduklarını söyler. Bu sözleri işiten Hera, yük beygirlerini bilerek tek başlarına köprüden geçmeleri için bırakır. Atlar geçtikten sonra köprü'nün bu yakasında kalan Hera, köprüden tek başına nasıl geçeceğim diye feryat edip ağlamaya başlar. Bunu duyan Türk, sabanını bir tarafa bırakarak Hera'nın yanına gelir ve neden feryat ettiğini sorar. O da, tek başına köprüden geçmeye korktuğunu söyler ve kendisini para karşılığında karşıya

³ Eserde sırasıyla şu başlıklar yer almaktadır: Ön Söz (V-VII), Tarihe Bakış ve Modern Politik Topluluklar (1-37), Din ve Sırp'ların Dindarlıkları (38-53), Sırp Köylülerinin Gök ve Yer İle İlgili İnanışları (54-69), Sırp Ulusal Gelenekleri (70-114), Sırp Fıkraları (115-133), Sırp Ulusal Şarkıları (134-187), Sırp Popüler Müziği (188-199), Sırp Atasözleri (200-205), Sırp Edebiyatı (206-232), Ülkenin Ekonomik Durumu (233-242). Ek başlığı altında, Ünlü Bir Sırp'ın Londra İzlenimleri (243-255), Ban Strahinya-Sırp Ulusal Şiirinden Bir Örnek (256-273), Sırp Folklorundan Örnekler (274-284), Sırbistan Hakkında İstatistikî Bilgiler (285-292), İndeks (293-296).

⁴ Türkiye'de mizah ve hususen fıkralar üzerine çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Türk fıkraları ve Türk halk bilimi içerisinde mizah araştırmalarının tenkitli olarak ele alındığı oylumlu bir çalışma için bk. Emeksiz 2015: 987-1024.

⁵ Türkiye'de Fikret Türkmen'in bildirileri ile başlayan mizah teorilerine göre fıkra incelmeleri, günümüzde doktora tezi seviyesinde ele alınmaktadır. Örnekler için bk. Türkmen 1999; Bayraktar 2010.

geçirebilecek birini aradığını söyler. Türk, 12 Perper (12 gümüş para) karşılığında kendisini sırtına alarak köprüden karşıya geçirebileceğini söyler. Hera da kabul eder. Türk, Hera'yı sırtına alıp köprü'nün karşısına geçirir. Karşıya geçen Hera, yanında hiç para olmadığını söyler. Buna sinirlenen Türk, Hera'nın yaptığını yanına bırakmayacağını söyleyerek Hera'yı sırtına alır ve tekrar karşı kıyıya götürür. Aldatılmış olmanın kızgınlığıyla öküzlerinin yanına döner. Hera da sakince köprü'nün diğer tarafına geçip Türk'e şöyle seslenir: "Ey Yüce Efendim, öküzlerin benden akıllı olabilir ama şu küçük beynimle ben iki defa köprüyü sırtında geçerek seni eşek yaptım."

Fıkranın başında Türk, Hera'yı öküzlerle karşılaştırarak öküzlerin ondan akıllı olduğunu söyler ve üstün konuma geçer. Aşağılanmayı hazmedemeyen Hera, Türk'e bir ders vermek ister ve –yukarıda anlatıldığı şekilde- kurnazca bir plan yapıp 12 para karşılığında Türk'ün kendisini sırtında köprü'nün karşı tarafına geçirmesini sağlar. Bunu yaparken de söz verdiği taşıma ücretini param yok diyerek ödemez. Buna kızan Türk, Hera'yı tekrar getirdiği karşı kıyıya taşıyarak ikinci bir defa daha aldanmış olur. Fıkranın sonunda karşı kıyıya geçmiş olan Hera, "Ey Yüce Efendim, öküzlerin benden akıllı olabilir ama şu küçük beynimle ben iki defa köprüyü sırtında geçerek seni eşek yaptım." diyerek üstünlüğü elde eder.

İkinci fıkrada (Hera ve Agha) Hera'nın karşısında bu kez Türk, bir Agha (Ağa) olarak yer alır. Ağa, Hera'nın pazardan aldığı buğdayla ilgili haksız eleştirilerde bulunur. Hera da bu eleştirileri destekler. Ağa, ben senin aldığın şeyi kötülüyorum sen neden benim her söylediğimi onaylıyorsun diye sorar. Hera da kendisinin uşak olduğunu ve efendisinin yalan da söylese görevinin onu desteklemek, onaylamak olduğunu söyler.

Anlatının başlangıcında Türk, ağa olması sebebiyle Hera'ya üstün konumdadır. Ağa bu üstünlüğünü daha da pekiştirmek için Hera'nın pazardan almış olduğu buğdayda pek çok kusur bulur. Maksudı Hera'nın ona karşı gelmesi ve onun da Hera'ya haddini bildirmesidir. Ancak olay, Ağa'nın istediği şekilde devam etmez ve çileden çıkan Ağa, Hera'ya şöyle serzenişte bulunur: "*Benim buğdayını kötülemez açıklanabilir fakat sen davranışını nasıl izah edeceksin?*" Bunun üzerine Hera, Ağa'nın üstünlüğünü kabul eden tavrını bir kenara bırakarak şu cevabı verir: "*Şeyh Agha'm, sen benim efendimsin ve ben senin uşağınım. Siz benim buğdayım hakkında yalan söylemeye başladığınızda benim görevim yalanınıza ortak olmaktır.*" Hera, verdiği bu cevapla hem davranışının sebebini açıklamış olur hem de Ağa'yı yalancı konumuna düşürerek üstünlüğünü ilan eder. Ağa ile Hera arasında yaşanan üstünlük yarışı dinleyicinin onlara yüksekte bakıp gülmesine neden olur.

Üçüncü fıkra (Hera ve Kadı), Nasrettin Hoca tipine bağlı olarak Anadolu'da da birçok eş metni derlenmiş olan bir fıkradır. Nasreddin Hoca bu fıkrada kadı olarak karşımıza çıkarılır. Karşısındaki ise yine Hera'dır. Hukuk ilkelerinin kişiye göre nasıl değişikliğe uğradığını göstermesi açısından son derece önemli olan bu fıkrada Hera, Kadı'nın ineklerini otlatan biri olarak karşımıza çıkarılır. Otlattığı inekler içinde bir tane de kendisinin ineği vardır. Bir gün Hera'nın ineği Kadı'nın ineklerden biri tarafından yaralanır. Hera, Kadı'ya giderek olayı olduğu gibi anlatır. Hera'yı dinleyen Kadı, "Hayvan kısmı suçlu sayılmaz, bir şey lazım gelmez!" der. Hera, bu kez kendi ineğinin Kadı'nın ineğini yaraladığını söyler. Kendi ineğinin yaralandığını duyan Kadı, hemen "Hukuk kitabına

bakayım, kanun ne diyor?” der. Hera, Kadı'nın kolunu tutarak ilk söylediğini, hayvanlarla ilgili bir hükmün olmadığını hatırlatır.

Hera, ineğinin Kadı'nın ineği tarafından yaralanmasına üzülür. Hakkını aramak için Kadı'ya başvurmak ister. Lakin Kadı makamı ve mevki gereği Hera'dan üstündür. Kadı'nın bu üstünlüğünü kullanarak ona hakkını vermeyeceğini düşünen Hera yine de durumu olduğu gibi Kadı'ya anlatır. Kadı tam da Hera'nın beklediği gibi, “Hayvan kısmı suçlu sayılmaz, bir şey lazım gelmez!” diye cevap verir. Bu açıklama üzerine Hera, durumu farklı bir açıdan Kadı'ya anlatır. Kadı'nın bu defa hukuk kitaplarına bakma ihtiyacı duyması Hera'yı kızdırır. Kadı'ya ilk hükmün geçerliği olduğunu söyleyerek tepki gösterir. Kadı'nın mesleğinin gereğini yerine getirmeyişi onun Hera karşısındaki üstünlüğünü ortadan kaldırır. Dinleyici, Kadı ile Hera arasında yaşanan adalet kavgasını bir nevi üstünlük yarışı olarak görür ve böylece gülme gerçekleşir.

Dördüncü fıkrada (Hera ve Padişah) bu kez Hera, Türk Padişahı'nın bahçıvanı olarak sahneye çıkar. Hera, Türk padişahının yanında bahçıvan olarak çalışmaktadır. Yapılan anlaşmaya göre bu çalışma sırasında herhangi bir sahtekârlık yaparsa ölümlü cezalandırılacaktır. Hera, uzun zaman padişaha dürüstçe hizmet eder. Bir gün padişahın bahçesinden incir çalarken yakalanır. Huzuruna getirilen Hera'ya padişah şöyle seslenir: “Biliyorsun yaptığının cezası idamdır. Fakat uzun süre sadakatle çalıştığın için sana idam şeklini seçmen için izin vereceğim.” Bunun üzerine Hera, “babam gibi yaşlılıktan ölmeyi seçiyorum” der. Padişah, Hera'nın bu akıl dolu cevabına çok güler ve onu affeder.

Anlatıya göre Hera, anlaşmanın gereği olarak uzun bir müddet dürüstçe çalışarak üstünlüğü elinde tutar. Ancak ilerleyen dönemde bahçeden incir çalarken yakalanması anlaşmaya ters olduğu gibi üstünlüğünü de elden kaçırmaya neden olmuştur. Padişah onu huzuruna çağırır ve yapılan anlaşma gereği idam edileceğini ancak uzun müddet sadakatle çalışmasına ödül olarak ölüm şeklini kendisinin belirlemesini ister. Eline yeni bir fırsat geçtiğini anlayan Hera, olayı kurnazca çözer ve babası gibi yaşlılıktan ölmek istediğini söyler. Hera'nın bu akıl dolu sözü Padişah'ın hoşuna gider ve onu affetmesini sağlar. Böylelikle üstünlük tekrar Hera'ya geçer. Dinleyiciyi Hera'nın bu tavrı güldürür.

Dördüncü fıkrayı mizah teorilerinden “rahatlama” ile de tahlil edebiliriz: Bu teoriye göre, Hera bahçeden incir çalarken yakalanması üzerine tedirgin olur. Padişah onu huzuruna çağırıp yapılan anlaşmayı hatırlatınca iyice gerilir. Ancak padişahın ona seçim hakkı sunmasıyla biraz rahatlar ve kurnazca bir tercih yapar. Hera'nın tercihi padişahın hoşuna gidip onu affetmesiyle Hera'nın üzerinden büyük bir yük kalkar ve rahatlar. Hera'nın can derdine düşüp gerilmesiyle dinleyici de gerilir onun rahatlamasıyla birlikte dinleyici de rahatlar ve güler.

Yukarıda tahlil etmeye çalıştığımız fıkralarda, Sırp'ların beş yüz yıldan fazla kendilerini yönetmiş olan Türklere nasıl baktıklarını göstermekteyiz. Fıkralarda Sırp köylüsünü temsil eden Hera'nın karşısına Türklere temsilen çıkarılan tipler ustalıkla seçilmiştir. Birinci fıkrada Sırp köylüsünün karşısında yine bir Türk köylüsü vardır. Hera, fıkranın sonunda Türk'ü tam anlamıyla bir aptal durumuna düşürür. İkinci fıkrada Sırp köylüsü Hera'dan makam ve mevki itibarıyla üstün konumda olan bir ağa vardır. Burada, Türk'ü temsil eden ağa, despot ve yalancı biri

olarak resmedilir. Üçüncü fıkrada ise devleti ve hukuku temsil eden Kadı, hukuk ilkelerini kendi çıkarlarına göre yorumlayan bencil bir tip olarak işlenmektedir. Son olarak Türk padişahının karşısına çıkan Hera, burada aklını kullanarak padişahın merhametini kazanmış görünmektedir.

SONUÇ

Uzunca bir süre Osmanlıda elçilik de yapmış olan Chedo Mijatovich, 19. asır Balkan siyasal tarihinde önemli bir figür olarak temayüz etmektedir. Sırbistan ve Bulgaristan'ın hatta Rusya ve İngiltere'nin Osmanlı ile olan ilişkilerinde İngiliz yanlısı bir tavır alarak Sırların ve Bulgarların Osmanlıdan koparılma aşamasında önemli roller üstlenmiş bir Sırp milliyetçisidir. O, kitabına aldığı ve yorumlamaya çalıştığımız fıkralarla Türkleri, -köylü, ağa, kadı ve padişah tipleri üzerinden- kendilerini beş yüzyıl (Sırsındığı Muharebesi 1364- Berlin Antlaşması 1882) sert ve merhametsizce idare eden efendileri olarak lanse etmekte; Sırları da zavallı, gülünç fıkralar anlatmak suretiyle efendilerinden intikam alan bir konumda göstermektedir.

KAYNAKLAR

Bayraktar, Zülfikar (2010). *Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili*. Doktora Tezi. İzmir, Ege Üniversitesi.

Emeksiz, Abdülkadir (2015). "Türk Halkbilimi Mizah Araştırmalarına Dair Genel Tespit, Değerlendirme ve Teklifler". *Turkish Studies*, Volume 10/8: 987-1024.

Gülboy, Burak Samih (2012). "Chedomille Mijatovitch'in Anılarında Türk ve Osmanlı İmgeleri". *Türkiye-Sırbistan İlişkileri / Belgrad'a Uğrar Yolu Tuna'nın*. ed. Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, İstanbul: Doğu Kitabevi, 49-67.

Güvenç, Ahmet Özgür (2014). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mizahi Destanlar*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Mijatovich, Chedo (1908). *Servia And The Servians*. London.

Şahin, Halil İbrahim (2014). "Gelenek, Gülme ve Şaka". *Millî Folklor*, S. 101 (Bahar), s. 237-251.

Türkmen, Fikret (1999). *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi) Transkripsiyon, İnceleme, Metin*. İzmir: Akademi Kitabevi.

EK: ÇEVİRİ FIKRA METİNLERİ

1. HERA ve TÜRK: Bir Türk, küçük bir nehrin üzerindeki köprü'nün yanında tarlasını sürüyormuş. Birkaç yük beygirini önünde süren Hera, köprüye yaklaşmış. Türk, saban çeken öküzlerine bağırırmış gibi: "Devam edin, devam edin, öküzlerim! (s. 118) Hera'nın aklı yokken sizin aklınız var!" demiş. Hera'nın atları köprüye henüz varmış ki Hera bu sözleri işitmiş. Yük beygirlerini tek başına göndermiş ve kendisi de geride büyük bir çaresizlik ve sıkıntı içerisindeymiş gibi yüksek sesle ağıt yakmaya başlamış: "Ah, Aman Tanrım, Tanrım! Ben şimdi ne yapacağım?" Türk saban sürmeyi bırakmış ve Hera'nın yanına gelmiş. "Seni bu kadar sıkıntıya sokan sorun ne?" diye sormuş. Hera "Eyvah, eyvah!" diye ağlamaya devam etmiş. "Ben ne yapacağım? Atlarımın köprüden karşıya geçtiğini görüyorsun ve şimdi de ırmağın diğer tarafındalar, ben de bu tarafta kaldım! Ben şimdi ne yapacağım?" Türk "Neden, seni aptal, atlarınla karşıya kolaylıkla geçiverseydin ya!" demiş. "Oluverdi işte" demiş sıkıntılı halini devam ettirerek köylü "Ben hayatta o köprüden geçmeye cesaret edemem." "Ama seni aptal dostum" diye devam etmiş Türk, "Atlarının ağır yükleriyle birlikte karşıya güvenle geçtiklerini görmüyor musun? Sen neden güvenle geçemeyesin ki?" "Ah, hayır! Hayatta tek başıma bu köprüden karşıya geçmeye cesaret edemem! Beni yüklü bir ödeme karşılığında sırtında karşıya geçirebilecek birini bulabileceğim yakın bir köy var mı buralarda?" diye sormuş Hera ve sonra yine sıkıntıyla ağlamaya başlamış. "Bana bak!" demiş Türk, "Köy buraya epey uzakta, sen birilerini buluncaya kadar atların muhtemelen kaybolur. (s. 119) Ama, seni kendi sırtımda karşıya geçirmem karşılığında bana ne kadar ödersin?" "Neden soruyorsunuz, yüce Efendim? Sanırım on iki "perper"den fazla olmaz. (perper eski zamanların gümüş parasına denk geliyor)" "Gerçekten çok fazla değil." diye onaylamış köylü. Daha sonra Türk, Hera'yı kendi sırtına alıp onu köprüden karşı tarafa taşımış. Hera içtenlikle teşekkür etmiş ve ardından cebine bakmış, sonra diğer cebine bakmış, sonra tekrar kemerine bakmış ve en sonunda üzgünce: "Yüce Tanrım! Cebimde tek bir bozukluk bile yok!" Neden, seni düzenbaz! Diye bağırarak Türk, "Bunu benim sırtıma binmeden önce düşünecektin! Hile yaptın, sen bir yalancısın! Ama yalanını yanına kâr bırakacağımı sanıyorsan yanılıyorsun. Seni buraya getirmeden önce olduğun yere, atlarınla aranda köprü ve nehir kalacak şekilde geri taşıyacağım, orada ağlamana devam edebilirsin!" ve itiraz eden Hera'yı zorla yine sırtına alıp köprü'nün diğer tarafına geçirmiş. Onu oraya bırakmış ve öküzleriyle sabanının yanına bıkkınlıkla dönmüş. Kısa bir süre geçtikten sonra, Hera sakince köprüden karşıya geçmiş ve köprü'nün diğer tarafından bağırarak: "Ah, yüce Efendim! Öküzlerin muhtemelen Hera'dan daha akıllı olabilir ama ben sahip olduğum küçük beynimle, (s. 120) seni beni iki kere köprüden taşıyan eşek yaptım!"

2. HERA ve AGHA (AĞA): Hera marketten (pazardan) biraz ince ve çok temizlenmiş buğday almış. Bir Türk onun elindeki buğdaydan biraz almış, ona büyük bir ilgiyle bakmış ve sonra: "Sahip olduğun buğdaylarda bu daraları/kusurları buldum." "Kesinlikle Agha haklısın. Bunlar daralar." diye cevap vermiş Hera. "Ve biraz da küf gördüm." diye devam etmiş Türk. "Çok doğru efendim; buğdayın birazı oldukça küflü." "Ve temiz olmaktan uzak. İçinde toz ve toprak gördüm." demiş Türk tekrar. "Kesinlikle inkâr edemem. Yüce gönüllü Agha'nın dediği gibi içinde çok fazla toz ve toprak var." Türk bir süre daha buğdayın hatalarını bulmaya devam etmiş, köylüsü de onun söylediği her şeye katılmış. En sonunda Türk bağırarak: "Eğer ben buğdayını kötülemeye denersem, bu

açıklanabilir, fakat sen bunu neden kendine yapıyorsun?” “Şey Agha'm, sen benim efendimsin ve ben senin uşağınım. Siz benim buğdayım hakkında yalan söylemeye başladığınızda benim görevim yalanınıza ortak olmaktır.” diye Hera sessizce açıklamış.

3. HERA ve KADI: Hera Kadı'nın sürüsüne bakan çok akıllı bir adamdı. Kadının inekleriyle birlikte otlattığı bir ineği vardı. Bir gün Kadı'nın ineklerinden biri (ile) Hera'nın ineği vuruşur ve Kadı'nın ineği Hera'nın ineğini keskin boynuzlarıyla yararlar. (s. 121) Hera, ofisinde adalet dağıtan Kadı'nın yanına gitti ve ona dedi ki: “Onurlu Efendi! Senin ineğin benim ineğimi kötü bir şekilde yaraladı! Bunun sorumluluğunu kim alacak?” diye Kadı'ya sordu. “Biri benim ineğimi senin ineğine saldırması için zorladı mı?”-“Hayır, kesinlikle hayır; fakat onlar birden birbirleriyle kavga etmeye başladılar.”- “Şey, ben üzgünüm; fakat yardım edemem. İneklere ilişkin bir kanun yok ve böyle bir durumda herhangi bir hüküm söz konusu değil.” diye ilan etti Kadı. “O zaman benim ineğim senin ineğini kötü yaraladığı için herhangi bir şey ödemek zorunda değil miyim?” diye sordu Hera. “Ne senin ineğin benim ineğimi mi yaraladı? Bir dakika bekle, Hukuk Kitabı'na bir bakayım ki kanun ne diyor.” Kadı kitabı almak için gergin bir şekilde kolunu uzattı; fakat Hera onun kolunu yakalayıp onu durdurdu ve şöyle söyledi: “Tanrı ve benim inandığım Tanrı! Benim ineğim söz konusu iken Hukuk Kitabı'na bakmadın, şimdi senin ineğin söz konusu iken kitabı alıp bakamazsın!”

4. HERA ve PADİŞAH: Hera, Türk padişahının yanında bahçıvan olarak hizmet etmektedir. Anlaşmanın şartlarından biri, herhangi bir sahtekâr eylemde yakalandığı takdirde ölüm cezasına çarptırılacağıdır. Hera bir süre dürüstçe hizmet eder, fakat sonra kayma yapar ve Padişah'ın bahçesinden biraz incir çalar. Padişahın huzuruna getirilen Hera'ya padişah şöyle der: “Anlaşmayı biliyorsun. Şu anda ölümle cezalandırılman gerekiyor. Fakat bir süre bana (s. 122) çok iyi hizmet ettin. Sana merhamet gösterip nasıl ölmeyi seçeceğin konusunda sana izin vereceğim.” “Sözlerinize güvenebilir miyim, büyük ve kudretli padişahım?” diye sorar Hera. “Tabi ki güvenebilirsin.” diye cevap verir Padişah. “Biliyorsun ki Çar'ın⁶ sözleri asla kırılmaz.” –“Şey, o zaman babamın öldüğü gibi yaşlılıktan ölmeyi seçiyorum!” Padişah Hera'nın kurnazlığına güler ve onu affeder.

⁶ Ruslar arasında yaygın olan bir atasözüne atıfla burada padişah yerine “çar” unvanı tercih edilmiştir. Ruslar, “Atasözü Çar'ın sözdür / Çar'ın sözü atasözüdür” derler.

